

Б. Є. Якубенко,
доктор біологічних наук,
В. М. Меженський, кандидат
сільськогосподарських наук,
Л. О. Меженська,
кандидат біологічних наук,
Національний університет біо-
ресурсів і природокористування
України
Н. Б. Якубенко, аспірант
Український інститут експертизи
сортів рослин

Володимир Симиренко – основоположник наукового садівництва

*Висвітлено життя і діяльність українського вченого Володи-
мира Симиренка*

Ключові слова:

Володимир Симиренко, садівництво, плідівництво, розсадництво,
сортівпробування, часткове сортознавство,
перший україномовний часопис.

Рис. 1. В. Симиренко (стоїть) з батьком, братом та сестрою.

Національна історія багата на різні замовчування та перекручування, зокрема того, що стосується видатних постатей у різних галузях, в тому числі й садівництві. Так, тривалий час відомості про славетну родину Симиренків у колишньому СРСР перебували під забороною, а праці видатних учених-садівників знищувалися. Саме ім'я Володимира Симиренка тодішня влада намагалася стерти з пам'яті народу. Після посмертної реабілітації у 1957 р. почалося часткове повернення його імені, проте процес виявився надто затягнутим і доволі непевним.

Першою друкованою працею став короткий нарис про життя та діяльність Володимира Симиренка, який був опублікований у 1960 р.

у Канаді [1]. Завдяки зусиллям вітчизняних дослідників ім'я славетних садівників Симиренкового роду повернено рідній землі [2–16]. У періодичній пресі та всесвітній мережі час від часу з'являються нові відомості про багатогранну та плідну, можна сказати, титанічну працю Володимира Симиренка, який за короткий час встиг закласти підвалини подальшого розвитку вітчизняного садівництва.

Батьки Володимира – Левко та Альдона Симиренки перебували на засланні в Сибіру за революційну діяльність, де побралися. Навесні 1887 р. вони повернулися до України на родинний Платонів хутір, де Левко, орендувавши землю, започаткував помологічний розсадник

Рис. 2. В. Симиренко у студентські роки.

із колекцією садових рослин світового значення. Народився Володимир 29 грудня 1891 р. у селі Мліїв, що на Черкащині [12]. За тогочасним адміністративним поділом це була Городищенська волость Черкаського уїзду Київської губернії. У родині вже були діти – брат Платон та сестра Тетяна (рис. 1).

Навчався Володимир спочатку в полтавській гімназії, а з 1904 по 1910 рр. у приватній гімназії Готліба Валькера (згодом 7-ма Київська гімназія). Завершивши повний курс гімназії він вступив до Київського політехнічного інституту на сільськогосподарський факультет (рис. 2).

Інститутські студії було перервано подіями Першої світової війни.

У травні 1918 р. після випускних іспитів він здобув фах учено-агронома. Потім працював у відділі садівництва Міністерства земельних справ УНР і тісно співпрацював з відомим ученим-ботаніком О. Янатою, який був фундатором і

керівником Сільськогосподарського Наукового комітету України. З утворенням у 1920 р. Всеукраїнського сільськогосподарського наукового комітету, що функціонально відповідав Українській академії аграрних наук, очолив у ній секцію садівництва та городництва [5, 12].

У вирії післяреволюційного лихоліття розсадницьке господарство Левка Симиренка пограбовано, пізніше націоналізовано, а самого господаря на початку 1920 р. по-зłodійському вбито у власному будинку. Є відомості, що злочин вчинив місцевий житель – таємний агент ВЧК, який перебував з провокаційною метою у складі місцевого партизанського угруповання, яке боролось проти російських окупантів і колабораціоністів [4]. Невідомо, чи це було «звичайнісіньким» на ті часи пограбуванням, чи помстою Левкові за його громадянську позицію.

На цьому тлі батькову справу продовжив Володимир. Завдяки його зусиллям 25 листопада 1920 р. Колегія Наркомзему УСРР прийняла рішення про створення Мліївської садово-городньої дослідної станції, директором якої призначили Володимира Симиренка. Це була перша садівнича дослідна станція в тогочасних межах України. Вже наступного року в станції відновили плодовий розсадник, який у 1923 р. реорганізовано у Центральний державний плодорозсадник України. Виробництво саджанців плодових дерев збільшилося впродовж п'яти років з 4 до майже 111 тисяч. Щорічно вирощувалося 200 тисяч саджанців ягідних культур [19].

У Млієві побудували господарські приміщення, двоповерховий корпус із лабораторіями та кабінетами науковців, школу, технікум, підібрали кваліфіковані кадри. За свідченням англійського помолога Г. Л. Ридарсона, який відвідав новостворену установу, своїм обладнанням і рівнем науково-дослідної роботи станція відповідала стандар-

Рис. 3. В. Симиренко. 30–ті роки.

там провідних установ світу [5]. Показово й те, що 70 працівників розсадника та Мліївської станції стали студентами сільськогосподарських навчальних закладів і здобули вищу освіту.

У 1923 р. було створено губернські помологічні комісії з Головною помологічною комісією при Наркомземі УРСР, яку в 1929 р. перейменовано у Всеукраїнську помологічну комісію. Пізніше, з утворенням НДІ південного плодового та ягідного господарства її включено до структури інституту [17]. Саме з ініціативи та під головуванням Володимира Симиренка помологічна комісія провела сортову апробацію плодових насаджень для того, щоб утворити сортові маточні фонди, а також сортовипробування плодових культур з метою розробки районних рекомендованих асортиментів. Для апробованих сортів завели метрики – помологічні книги, в яких сконцентровано інформацію про сортові маточні фонди для їхнього ефективного використання. Проект «Помологічна книга України» став першим у світовій практиці. Подібна робота була поширена й на територію інших республік СРСР.

Сортовипробування плодових культур організаційно покладено на державні помологічні комісії, що здійснювали це на 29 дільницях. Упродовж 1920–1930 рр. стандартні сортименти уточнювалися з урахуванням новітніх даних. Важливу

роль відіграло обстеження плодових насаджень за єдиною комплексною методикою. Окрім того, Всеукраїнська помологічна комісія розробила методики апробації маточних дерев та садивного матеріалу, вивчення товарних якостей плодів тощо. Було розпочато роботи з розроблення кліматологічної характеристики території та обґрунтування спеціалізації садівництва згідно з запитами товарного виробництва в умовах нових суспільно-виробничих відносин. Належну увагу Володимир Симиренко приділив упорядкуванню помологічної номенклатури, яка була схвалена на першій Всесоюзній нараді з питань стандартизації асортиментів плодових і ягідних культур у грудні 1931 р.

Адміністративну роботу Володимир Симиренко вдало поєднував із науковою. Водночас із розбудовою нових наукових установ він викладає у вишах Києва, Умані, Полтави, читає лекції в Одеській школі садівництва, на різноманітних курсах підвищення кваліфікації тощо (рис. 3).

Розгортання у нових умовах масштабної реконструкції промислового садівництва вимагало істотного розширення наукових досліджень у цій галузі, зокрема створення першого в країні науково-дослідного інституту садівництва. У 1930 р. Володимир Симиренко організовує Всесоюзний НДІ плодового та ягідного господарства, який розмістився на території Китаївської пустині та її монастирських будівлях на околиці Києва. Згодом, через безпартійність він був змушений відмовитися від посади директора [8].

У Козлові (нині Мічуринськ) на Тамбовщині створено Центральну дослідну станцію плодово-ягідних культур, яку влітку 1931 р. на прохання київському інституті реорганізували у Центральний НДІ північного плодово-ягідного господарства для обслуговування північної зони садівництва СРСР. Потім рішенням колегії Наркомзему РРФСР його реорганізували у НДІ садівництва

ім. І. В. Мічуріна, зі встановленням мережі дослідних станцій і опорних пунктів та підпорядкуванням установ південної зони – Кримської, Сочинської, Алма-Атинської дослідних станцій. Складні різновекторні, маловідомі та недостатньо висвітлені процеси відбувалися в житті країни Рад, зокрема у сфері наукового будівництва. З одного боку, Бюро ВАСГНІЛу приймає постанову про переведення наукового персоналу й інвентарю з Києва до Козлова для організації наукового обґрунтування мічурінських дослідів. В Україні повинні були залишитися тільки колишні співробітники Мліївської дослідної станції, за винятком тих, хто працював завідувачами відділів і лабораторій інституту плодового та ягідного господарства. Останні у будь-якому разі мали виїхати до Козлова, що означало фактичну депортацію українських учених до Росії заради поширення єдиного мічурінського вчення [8]. З іншого боку, Бюро Президії ВАСГНІЛу затверджує наукову мережу Київського НДІ південного плодового та ягідного господарства на майбутнє, яка мала складатися з 17 дослідних станцій на території України і Криму, Північному Кавказі, Закавказзі, Поволжі, Середній Азії. Передбачалась організація у ЦЧО Росії філії Київського інституту [8, 14].

На Першій всесоюзній нараді по стандартизації асортиментів, що проходила у Києві в тому ж 1931 р., Володимир Симиренко критично висловився на адресу так званих «мічурінців», розкритикувавши теоретичне підґрунтя їхньої роботи, через що останні відкрили запозв'язту боротьбу проти генетичного напрямку в науці. Більшість на нараді погодились з тим, що не можна за відсутності вагомих доказів рекомендувати для впровадження в умовах України мічурінські методи як раз і назавжди вірні, унеможливаючи пошуки нових шляхів та будь-який поступ. Садівництво треба розвивати насамперед на основі

місцевих й інтродукованих сортів, максимально мобілізувавши сортовий склад у світовому масштабі та дослідивши місцеві сортові ресурси. Потім подальша сортозміна потребуватиме селекційної роботи з виведення нових сортів. За словами Симиренка: «Головний метод Мічуріна – працювати з одиницею. Головний метод, який я визнаю – це працювати з тисячею» [17]. Нажаль, наукові дискусії в тогочасній суспільно-політичній системі безпосередньо ув'язувалися з політичним підґрунтям і відповідними простими рішеннями – «свій-чужий». Після конференції розпочався тотальний наступ войовничих носіїв «єдино вірного вчення» на самого вченого та його дітище – Київський інститут, який позбавили мережі станцій за межами України [8].

Володимир намагався знайти підтримки у тогочасного Президента ВАСГНІЛу М. І. Вавилова, відверто вказуючи у листі до нього на недоліки методів роботи І. В. Мічуріна [9]. Той у відповіді погоджувався, що в роботах І. В. Мічуріна за всіх його заслуг є багато елементів ненауковості, але щось змінити у протистоянні навряд чи був спроможний. Через кілька місяців потому він відвідав наукові установи України, засвідчивши, що тогочасний директор Київського інституту плодово-ягідного господарства (Т. І. Тильний) задоволений собою, тоді як останнім мало хто задоволений. Вавилов застав Симиренка у такому розпачі, що останній був ладен перейти працювати до Краснодару або навіть до Ленінграда [8]. До речі, тоді ж Вавилов ознайомився з роботою академіка М. Кащенко та набутками його Акліматизаційного саду в галузі садівництва. Він вважав за необхідне включити Акліматсад до системи ВАСГНІЛу і найскоріше пов'язати його з інститутом плодівництва. Але до цих рекомендацій не прислухалися.

Біографія Володимира Симиренка є частиною історії і трагедії

українського народу. Починала набирати обертів сталінська машина, скерована проти України. На 1933 р. припало завершення періоду «національного відродження» української культури, провідником якої безперечно був Володимир Симиренко. Розпочалося фізичне та духовне знищення представників національної інтелігенції та селянства. Володимир Симиренку закидають участь у антирадянській шкідницькій організації та засуджують до страти.

Засуджений Симиренко майже рік проводить у Лук'янівській в'язниці в очікуванні призначеної страти, яку згодом замінили десятима роками суворого режиму. Позбавлення волі він відбуває у Херсонській виправно-трудова колонії з листопада 1933 до кінця грудня 1936. Звільнившись з колонії, він їде до Москви, де його затримують та після тривалого слідства на Луб'янці відправляють у розпорядження тресту Держплідрозсадника в Курську область. Професор, учений зі світовим ім'ям працює під наглядом чекістів рядовим агрономом-розсадником у садівничому радгоспі в Обоянську. Весною 1938 р. його знову звинувачують у контрреволюційній діяльності та присуджують до страти через розстріл, виконавши присуд у ніч з 17 на 18 серпня 1938 р. Місцем поховання Симиренка вважається урочище «Солянка» в міській зоні Курська. Володимира Симиренка помертвено реабілітують у грудні 1957 р. під час «хрущовської відлиги» [12, 16].

Науковий внесок Володимира Симиренка заслуговує найвищої оцінки, зокрема завдяки ньому організовано наукові заклади, які існують досі – Інститут садівництва, Інститут помології ім. Л. П. Симиренка, Державна служба з охорони прав на сорти рослин. Ним успішно впроваджена модель наукового забезпечення садівничої галузі, що базується на координуванні досліджень у зональних станціях голо-

Рис. 4. Плодові асортименти.

Рис. 5. Часткове сортознавство.

вним науково-дослідним інститутом. Вона пройшла випробування часом і застосовується у багатьох країнах світу. У книзі «Плодовий розсадник» автором детально висвітлено питання розміщення розсадників та їхня роль у розвитку садівництва. Незважаючи на докорінні зміни у сільському господарстві за пройдешні десятиріччя симиренкові розробки з організації праці і агротехніки не втратили значення для сучасних агрономів. Важливий внесок зроблено Симиренко у переведенні садівництва на промислові рейки в умовах нового суспільно-економічного ладу. Проект «Помологічна книга України» забезпечив сортову чистоту садових насаджень, збільшив економічну ефективність. Цьому сприяла й стандартизація сортиментів – процес який триває безперервно дотепер. Упорядкування помологічної номенклатури також можна занести до цінних здобутків, до яких доклав свій розум й руки Володимир Симиренко. На жаль, декілька поколінь українських фахівців садівничої галузі були позбавлені можливості повною мірою ознайомитися з усіма його розробками. Передчасна загибель провідного вченого може призупинити науковий прогрес на багато років. Можна тільки припускати, яких вершин могла сягнути

його наукова думка та подальша невтомна праця на ниві українського садівництва.

Володимир Симиренко залишив по собі значний епістолярний доробок, є автором багатьох наукових і популярних праць. Він написав понад 200 умовно-друкованих аркушів різноманітних наукових праць: підручників, наукових монографій з садівництва, видань для фахівців середньої та нижчої ланок, численні статті в часописах. Найвизначніші його наукові праці: «Плодовий розсадник» (1929 р.) [20], «Плодові асортименти України» (1930 р.)* [21] (рис. 4), «Часткове сортознавство плодових рослин» (здано до друку в 1932 р., вилучено з планів видавництва після арешту автора). Остання фундаментальна праця у двох томах побачила світ тільки в наші часи [22] (рис. 5). У 1932 р. ним здійснено переклад «Підручника садівництва» Греля. Впродовж десяти років за редакцією Володимира Симиренка надруковано понад 50 випусків наукових праць дослідної станції Всеукраїнської Помологічної книги й Всесоюзного науково-дослідного інституту південного плодового та ягідного господарства. Ним засновано перший україномовний часопис, який виходив у 1925–1930-х роках, «Вісник садівництва, виноградарства та городництва», а з 1930 року –

«Садівництво та городництво». На початку 30-х років, у пору наступу на українську культуру та науку, обидва часописи були закриті, а видання перенесені до Москви [14].

Володимир був одружений з Марією Уляченко-Цеховською (1890–1979 рр.) – вчителькою, активним діячем Українського Червоного Хреста. Мали двох діточок – Тетяну (1926–2002 рр.) та Олексу (1931–1979 рр.). Родина репресованого вченого пережила численні поневіряння, переслідування, жебрацьке життя, а потім емігрувала до Канади. Діти отримали вищу освіту. Тетяна працювала у міністерстві закордонних справ Канади, а Олекса – професором декількох американських університетів. Родині вдалося зберегти рукопис унікального «Часткового сортознавства плодових рослин», яке було надруковано в 1995 році [11, 13, 14].

Ця монографія, як й інші праці вченого, є цінним джерелом для українських садівників. Ім'я Володимира Симиренка – фундатора українського плодівництва та розсадництва золотими літерами має бути вписано у скрижалі вітчизняної і світової науки. Оцінюючи внесок вітчизняних учених у розвиток сільськогосподарської та біологічної науки у першій половині ХХ ст., ми можемо з гордістю поставити ім'я Володимира Симиренка поряд з такими видатними діячами як: М. Вавилов, В. Вернадський, О. Яната, П. Тутковський, В. Талієв, Г. Махов, Є. Вотчал, І. Фомін, Є. Опоков, І. Шмальгаузен, С. Богданов, В. Юр'єв, М. Кащенко, П. Липський, О. Соколовський, Ю. Соколовський, В. Стачинський, І. Пачоський, І. Висоцький, В. Аверін, М. Кулешов та ін.

У Національному університеті біоресурсів і природокористування України у листопаді 2011 р. проведено науково-практичну конференцію, присвячену 120-річчю від дня

* Екземпляр книги зберігається у бібліотеці НУБІП України.

народження Володимира Симиренка. Учасники конференції одногосно підтримали пропозицію директора ННІ рослинництва та сталого природокористування НУБіП України член-кореспондента НААН М. Мельничука щодо присвоєння кафедрі садівництва ім'я Володимира Симиренка, на якій він свого часу працював спочатку доцентом,

згодом професором і завідувачем кафедри, викладаючи садівничу науку майбутнім українським садівникам. Кафедра спочатку перебувала у складі сільськогосподарського відділення Київського політехнічного інституту, яке у 1918 р. трансформувалося у сільськогосподарський (агрономічний) факультет, що згодом став самостійним вищим на-

вчальним закладом. Зараз кафедра знаходиться у НУБіП України і ми сподіваємося, що теперішні студенти будуть гідними послідовниками симиренківських традицій та з урахуванням сучасних досягнень садівничої науки сприятимуть поверненню України до провідних позицій на європейському ринку садівництва.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Розгін, І. Володимир Симиренко: Короткий нарис життя та наукової й громадської діяльності / І. Розгін: Українська вільна Академія Наук. – Вінніпег, 1960. – 80 с.
2. Вольвач, П. Володимир Симиренко / П. Вольвач // Родовід. – 1995. – № 10. – С. 62–76.
3. Вольвач, П. Такий болісний і довготривалий шлях повернення / П. Вольвач // Л. П. Симиренко. Крымское промышленное плодоводство. – Симферополь: Таврия, 2008. – Т. 2. – С. 6–48.
4. Генерація перших і єдинствених. Династія Симиренко / URL:<http://www.interesny.kiev.ua/znamenitye-kievlyane/kupty-remeslenniki-biznesmeny/generatsiya-pervyhi-edinstvennyh-dinastiya-simirenko/>(дата звернення: 15.10.2011).
5. Жук, П. Забытые страницы «Зеленой истории». О Владимире Симиренко. «Я покажу вам сад...» / П. Жук // URL:http://vodospad.kiev.ua/articles/biographies/o_vasilie_simirenko.html (дата звернення: 15.10.2011).
6. Кекух, О. М. Сад Симиренків / О. М. Кекух. – К.: Знання, 1970. – 32 с.
7. Кириченко, Б. Симиренки // Сільські вісті. – 29 листопада 2002. – С. 1–3.
8. Ковтун, Ю. Сузір'я Симиренків / Ю. Ковтун. – К.: Україна, 2009. – 382 с.
9. Кононенко, С. Состав и содержание родового фонда Симиренко / С. Кононенко // URL:http://www.archives.gov.ua/Publicat/Researches/MaterialyConfer_01.php (дата звернення: 15.10.2011).
10. Мурашко, О. С. «Степова столиця України» та династія Симиренків / О. С. Мурашко // Вісник ОНУ. – 2010. – Т. 15, вип. 21. – С. 110–124.
11. Неспешные прогулки по Киеву. Ведёт Анна Борисовна Островская // URL:ukrainiancomputing.org/VASECHKO/Street_Tarasivska.doc (дата звернення: 15.10.2011).
12. Симиренко Володимир Левкович – Вікіпедія // URL:uk.wikipedia.org/wiki/Симиренко_Володимир (дата звернення: 15.10.2011).
13. Сковоч, П. «Симиренківському фонду» бути! // Літературна Україна. – 15 лютого 2007. – С. 8–9.
14. Служинська, З. Видатні постаті природничої науки. Володимир Симиренко – учений-помолог (29.XII.1891—18.IX.1938) / З. Служинська // URL:http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/pntsh/ekolzb/2003_12/Symeren.pdf (дата звернення: 15.10.2011).
15. Теличко, В. О. Невідомі сторінки з життя Володимира Левовича Симиренка / В. О. Теличко // Послідовники Л. П. Симиренка – садівництву України : зб. наук. праць до 140-річчя з дня народження Л. П. Симиренка / Мліїв. ін-т садівництва ім. Л. П. Симиренка УААН. – Черкаси, 1995. – С. 9–15.
16. Щекун, Л. Симиренка реабілітували лише після 1956 року / Л. Щекун // Урядовий кур'єр. – 2011, 11 травня. – С. 27.
17. Симиренко, Т. В. Від укладачів / Т. В. Симиренко // В. Л. Симиренко. Часткове сортознавство плодкових рослин – К.: Аграр. наука, 1995. – Т. 1. – С. 7–28.
18. Вавилов, Н. И. Из эпистолярного наследия. 1929–1940 / Н. И. Вавилов // Науч. наследие.– М.: Наука, 1987. – Т. 10. – 494 с.
19. Симиренко, В. Л. Общий отчет по Млеевской садово-огородной опытной станции за годы 1921–1927 / В. Л. Симиренко // Тр. Млеев. сад.-огород. опыт. ст. – 1928. – Вып. 1. – С. 3–27.
20. Симиренко, В. Л. Садовий розсадник / В. Л. Симиренко. – К., 1929. – 326 с.
21. Симиренко, В. Л. Плодові асортименти України / В. Л. Симиренко. – К.: Радянський селянин, 1930. – 355 с.
22. Симиренко, В. Л. Часткове сортознавство плодкових рослин / В. Л. Симиренко. – К.: Аграр. наука, 1995. – Т. 1. – 455 с. ; 1996. – Т. 2. – 463 с.